

K A N O N
FOR
DESIGN OG KUNSTHÅNDVÆRK

**Poul Henningsens
skærmsystem fra 1925**

P.H.Revy i Riddersalen 1931. Svend Johannesens har skabt dekorationerne, med inspiration fra konstruktivistisk kunst, Det kgl. biblioteks billedsamling.

PH udgav en dragebog i 1955. (fra Light Years Ahead, PH)

Poul Henningsen, kaldet PH (1894-1967), er en nøglefigur i dansk arkitektur og design. PH var kulturradikal, dragemager, revyforfatter, arkitekt, møbeldesigner og sidst, men ikke mindst, arbejdede han med sit helt særlige lampeskærmsystem, som har gjort ham berømt både herhjemme og i udlandet.

I tidsskriftet *Kritisk Revy* (1926-28) formulerede PH sig omkring arkitektur, byplanlægning og design som vigtige redskaber til udvikling af et mere ideelt samfund. Han var fortaler for, at design skulle være demokratisk og gjorde op med den snobbede, overprydede plynstil med hang til "ornamentsalat" og luksuriøse materialer. I stedet talte han for en produktkultur, der forener skønhed og anvendelighed – en såkaldt funktionalistisk formgivning.

Design var for PH ikke blot genstande, der kunne tilgodese individuelle behov, men det var en del af et større demokratisk projekt, hvor der blev taget højde for samfundets svageste grupper. Tingene skulle opfylde deres opgave og ikke prætendere at være noget som helst andet. PH arbejdede altså ud fra en idé om, at social etik og æstetik er forbundet. Han talte således om at "bygge samfund" og "danne helstøbte mennesker" gennem formgivning og fysisk planlægning.

Poul Henningsen var inspireret af det 1700-tallets rationalisme, hvor både æstetiske og samfundsmæssige opgaver skulle løses gennem fokus på det rene, det klare og logiske. Han var endvidere fortaler for at se design, arkitektur og byplanlægning i en samfundsmæssig og kulturel sammenhæng. For PH kunne det materielle, det kulturelle og det politiske ikke skilles ad.

Le Corbusier og Pierre Jeanneret: "Pavillon de l'Esprit Nouveau" fra 1925, foto: Fondation Le Corbusier. (eksteriør). Pavillonen var tænkt som en standart enhed, der kunne bygges sammen i store komplekser. Bygningen var komponeret af, hvad Le Corbusier kaldte for "rene volumener", geometriske grundstørrelser: kube, kegle, pyramide og cylinder.

Le Corbusier og Jeanne Jeanneret, Pavillon de l'Esprit Nouveau" fra 1925, foto: Fondation Le Corbusier, Interiør. Enkelt spartank indrettet bolig, med lette moderne møbler". Dette var en fremtidsvision for fremtidens boligtype.

"Normandie Ship", plakat af Cassandra, 1931. Kunstindustrimuseet, Foto: Pernille Klemp.

"Wassily" stol af Bauhaus designeren Marcel Breuer, 1925-27. Foto: Pernille Klemp.

Hannes Meyer, Coop-Zimmer, 1926. Et utopisk tænkt værelse med klap-sammen møbler og krydderihylde, der opfordrer til et moderne mobilt storbyliv i oplysningens navn: Technische Hochschule, Zürich.

Poul Henningsen i historisk kontekst og stil

Poul Henningsen kan ses i forlængelse af den stærke funktionalistiske bevægelse, der for alvor brød igennem i 1920'erne, men som begyndte i det små i et par årtier før. Med funktionalismen kom et nyt formsprog til verden i skikkelse af produkter og bygninger, der var baseret på ren funktion og et fravær af dekorationer. I den internationale modernisme, som den ses i Bauhausskolen i Tyskland (1919-1933) og hos den franske arkitekt Le Corbusier (1887-1965), var målet at gøre formgivningen til et universelt udtryk for den industrielle tidsalder, og i samme ånd som atlantehavsdampere, biler og flyvemaskiner skulle tingene fremstilles industrielt og afspejle de mekaniske muligheder for standardiseret produktion. Visionen var at maskinalderens teknologi og objektive videnskab skulle gennemtrænge hele livet og skabe fundamentet for sociale forbedringer. Man forestillede sig, at modernistisk arkitektur og design ville revolutionere samfundet og skabe bedre forhold for de socialt dårligt stillede. Denne oplysningstanke hviler på en tro på problemernes løsning via fornuft, logik og systematik.

Poul Henningsen er med sine stålørsmøbler og moderne lysarmaturer et bud på en dansk modernist. PH var på ingen måde en overbevist international modernist, men snarere en moderator, der bevægede sig i et brydningsfelt mellem en kølig modernisme og en dansk funktionel tradition. Efter hans overbevisning var modernismen, som den udfoldede sig hos blandt andet Le Corbusier og Ludwig Mies van der Rohe (1886-1969), teknoid, steril, kold og overdrevent æstetisk. Poul Henningsen beskrev i 1930'erne de ultramoderne stålørsmøbler som kolde og sterilt menneskefjendske. Om Bauhaus-designeren Marcel Breuers (1902-81) "Wassily"-stol fra 1926 skriver Poul Henningsen: *"En moderne Stol af Gæsør: Man frygter mest at faa revet Armen af ved Skulderen, hvis man sætter sig i den ... Også Staalørsmøblerne, som er noget Vrøvl, har deres pædagogiske Værdi ved Chokket i Publikum. Naar der saa næste Gang udstilles en fornuftig moderne Stol, er Folk saa forberedte, at de siger: ja den kan vi lide."* (Kritisk Revy 1928).

Grundtvigskirken, 1921 -40. Arkitekt: P.V. Jensen-Klint (1853-1930) hans søn Kaare Klint tegnede inventaret, samlingen arkitekturtegninger. Foto:Jonals, 1940.

Den røde stol fra 1927 i Cuba-mahogni og nigerskind er tegnet af Kaare Klint til Kunstindustrimuseet, inspireret af engelsk møbelformgivning, Kunstindustrimuseet, Foto: Pernille Klomp.

Skitseark fra vinteren 1925, der formodes at være Poul Henningsens første udkast til PH lampen. På tegningen ses forskellige lampetyper, alle indtegnet på en skitse af Pariser-lampen. Kunstindustrimuseets billedsamling. Foto: Pernille Klomp.

Fra slutningen af 1920'erne og i 1930'erne spillede PH en afgørende rolle som modpol til Den Klintske Skole, som er en af de mest betydningsfulde og grundlæggende retninger i dansk møbeldesign. PH brød sig ikke om Kaare Klints hang til gotik, og han satte Grundtvigskirken op som et reaktionært skræmmebillede overfor et demokratisk, kubistisk rækkehus. PH afskyede stærke formkontraster, som man finder dem i den monumentale historicisme. Han ønskede harmoniske, glidende overgange frem for stærke formkontraster og modsætninger. PH stod for en markant udvikling, der førte fra stiv klassicisme til føjelig funktionalisme, fra kantet varietet til swingende revy, fra nøgne elpærer til en nuanceret, funktionel belysning.

PH-lamperne

Poul Henningsen var optaget af lyset gennem hele sit liv. Han søgte ind i lysets væsen og beskæftigede sig med lysets farve, med skyggens - eller som han selv betegnede den: "lysskyggens" - betydning og med lysovergange.

PH blev også hurtigt kendt som "lysmageren". Da elektriciteten i begyndelsen af 1900-tallet blev en del af de danske hjem, var løsningen på de nye belysningsmuligheder ofte blot at udskifte lampernes levende lys med elektriske pærer, hvilket belysningsmæssigt gav et dårligt resultat. De elektriske pærers skarpe, hvide lys irriterede PH.

At løse belysningens problem og skabe et varmt og blændfrit lys med behagelig skyggevirkning og jævne overgange blev drivkraften for hele PH's virke som belysningsdesigner. Han skriver: *"Det er af stor Betydning, om man kan opdrage Folk til at bruge Lys, som klæder deres Stuer, og som skanner deres Øjne."* (Kritisk Revy, 1928).

Når PH designede lamper, greb han sagen an som en videnskabsmand, der systematisk arbejdede sig frem over ukendt grund. Lampen skulle være hygiejnisk, ikke blænde samt være økonomisk i den forstand, at den skulle udnytte lysets styrke og sende det i den rigtige retning. Han arbejdede med skærme af glas og stål, som han formede i logaritmiske kurver.

På Verdensudstillingen i Paris i 1925 præsenterede PH sin første lampe, og han høstede stor anerkendelse og modtog guldmedalje for sit banebrydende, modulopbyggede flerskræmsdesign.

Den rationelle, skulpturelt udformede lampe med et perfekt, blændfrit lys gjorde et stort indtryk i udlandet. Lampen var fra begyndelsen i produktion hos Louis Poulsen & Co. og blev straks lanceret internationalt. PH-lampen blev også positivt modtaget på Bauhausskolen. I skolens tidskrift skrev man: *"I Bauhaus Dessau anvendes der PH-lamper mange steder. PH-lampen lyser blændfrit uden at trætte øjet. Den forhøjer arbejdsydelsen og er yderst sparsom i strømforbrug."*

PH's skærmsystem

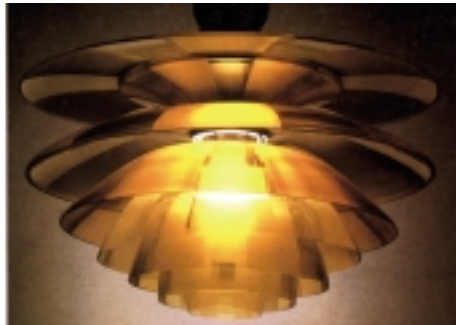
De PH-lamper, som vi kender i dag, er alle udtryk for eksperimenter med forskelligt antal skærme og et utal af variationer i deres placering i forhold til hinanden i et kontrolleret forsøg på at styre lys, reflektere og tone det. Der er således tale om udvikling af et skærmsystem.

PH's Paris-lampe med seks skærme, skærme i nysølv, 1925, fremstillet på Laurits Henriksens Metalvarerfabrik. Foto: Bent Ryberg

Opalglaslampe, 1927 Kunstindustrimuseet. Foto: Ole Wolbye og Pernille Klemp. For at lyset blev rettet nedad mod de udstillede genstande, blev opalglaslampen malet med hvid maling på oversiden, hvilket hindrede et lystab op efter.

Septima blev udviklet i 1927-31. Prototypen blev udstillet på Kunstindustrimuseet i 1928. Foto: Louis Poulsen.

Koglen, 1957-58. Armaturet består af 12 gange 6 blade, som dirigerer lyset, så det både oplyser selve armaturet, og udsender et blødfrit lys. Foto: Louis Poulsen.

Opalglaslampe 1926

Efter at Poul Henningsen havde præsenteret sine lamper i nysølv på Verdensudstillingen i Paris i 1925 og havde opnået anerkendelse for sit design, begyndte han for alvor at videreudvikle PH-lampen som type. En opalglaslampe blev præsenteret i 1926. Den var skabt af massivt, mundblæst glas med sandblæste undersider. Opalglaslampen giver et stærkt nedadrettet og skråt udadrettet lys og sender meget lidt lys opad; derfor var den en af de mest blødfri lamper, der var på markedet på daværende tidspunkt. Opalglaslampen skulle vise sig at blive den lampe, der for alvor gjorde PH-lampen til et begreb, og den blev da også købt ind som den primære belysningskilde på det af Kaare Klint og Ivar Bentsen nyopbyggede Kunstindustrimuseum i København i 1926. (billede13)

Septima 5 – Syvskærmskronen, 1927-31

“Septima”-lampen blev udviklet 1927-31, og produkttypen blev udstillet på Kunstindustrimuseet i 1928. Denne smukke, organiske syvskærmskronen er særdeles skulpturel og kurvet. Lampen var i den glasklare udgave meget lidt lysspredende og meget blødfri; derfor blev det anbefalet, at den skulle have meget svage pærer. I den ravfarvede udgave fra 1929 spredes lyset mere; det bliver derfor mere diffust og blødfri mindre. Der blev også udtænkt en “Septima”-lampe i metal; den blev i princippet til den lampe, der fik navnet “Koglen”.

Koglen, 1957-58

“Koglen” blev oprindeligt designet til Langeliniepavillonen i København – i dag kendes den som en stor, festlig og funktionel lampe. Arkitekterne Eva og Nils Koppel gav PH opgaven at designe lys til Langeliniepavillonen. “Koglen” bygger videre på principper i “Septima”. Skærmene er udført af børstet kobber og er svagt rosafarvede på indersiden. “Koglen” er kendetegnet ved sit unikke og skulpturelle design, der har opnået status som design-ikon. Den henter klar inspiration fra naturens kogler og er et godt eksempel på design, der både er funktionelt og enkelt, skulpturelt og kurvet. Armaturet består af 12 gange 6 blade, som dirigerer lyset, så det både oplyser selve armaturet og udsender et blødfrit lys.

Spirallampen var tegnet og fremstillet som prototype allerede i 1942 - 43, men kom først op på Universitetet i Århus efter Krigen. Foto: Louis Poulsen.

Spirallampen, 1942-43

“Spirallampen” blev tegnet til aulaen på Aarhus Universitet. Arkitekt C.F. Møller havde tegnet nogle ballonlignende objekter ind på hovedtegnningerne til universitetet og henvendte sig til Poul Henningsen for at høre, om han kunne tegne belysningen til aulaen.

PH foreslog lamper, der havde spiralformede skærme. Formen er geometrisk bestemt, således at samtlige belyste flader i spiralen rammes af lyset under samme vinkel og kaster det ligeligt ud i rummet. Det hele er holdt sammen af tre rørben.

PH5, 1958

Den lampe, der for alvor er blevet en klassiker i de danske hjem, er “PH5”. Med sine fire reflekterende skærme er lampen ideel til en lav ophængning over et bord. Den sender et moderat lys ud til siderne og et koncentreret lys nedefter.

PH5 1958, Poul Henningsen, Kunstindustrimuseet, foto Pernille Klemp. Den lampe der for alvor er blevet en klassiker i de danske hjem er PH5'en. Med sine fire reflekterende skærme er lampen ideel til en lav ophængning over et bord. Den sender et moderat lys ud til siderne og et koncentreret lys nedefter.

Poul Henningsens betydning for eftertiden

Poul Henningsens lamper er som nævnt blevet design-ikoner, indbegrebet af dansk design og god smag. PH var fortaler for et demokratisk, prisbilligt design, og derfor er det paradoksalt, at hans lamper og møbler i dag kan være prestigefyldte samlerobjekter til høje priser. PH's lamper er uden diskussion de mest kendte lamper i Danmark, hvor de seneste generationer er vokset op med dem i deres forældres og bedsteforældres hjem – og nu også i deres egne.

Poul Henningsen er så vigtig en formgiver i den danske tradition, at alle senere designere har måttet forholde sig til hans banebrydende indsats.

Poul Henningsens collage fra 1958 af koglen, designet til Langeliniepavillonen. Collagen består af brunt indpakningspapir, brevpapir, pergament og farvet akryl. Det danske Kunstindustrimuseum. Foto: Ole Woldbye og Pernille Klemp.